

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaali-ala

Sosionomi / Toiminnalliset menetelmät

2016

Maura Tiuraniemi

YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN PAKOLAISTEN PALVELUPOLKUKUVAUS

– Opas kohderyhmän kanssa työskenteleville
ammattilaisille, vapaaehtoisille ja opiskelijoille

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosionomi | Toiminnalliset mentelmät

2016 | 35

Outi Linnossuo

Maura Tiuraniemi

YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN PAKOLAISTEN PALVELUPOLKUKUVAUS

Tiivistelmä

Opinnäytetyöni aihe on yksintulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten palvelupolkukuvaus. Kyseessä on kehittämistutkimus. Työ sisältää teoriaosuuden yksintulleista alaikäisistä pakolaisista, kontekstin kuvauksen (Halaten – hanke), fokuksen avauksen (mm. kehittämismenetelmät), työn prosessin sekä tuotoksen esittelyn.

Opinnäytetyön tilasi HALATEN - haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen – projekti (1.6.2013–31.3.2015). Hankkeessa tuettiin ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden maahanmuuttajanuorten kotoutumista ja kehitettiin heidän kanssaan toimivien ammattilaisten osaamista Varsinais-Suomessa.

Opinnäytetyön tuotos on opas yksintulleiden parissa työskenteleville ammattilaisille, vapaaehtoisille ja opiskelijoille. Asiantuntijaverkoston kanssa yhteistyössä toteutetussa oppaassa kuvataan yli 14-vuotiaiden yksintulleiden nuorten kotoutumista edistäviä palveluita turvapaikanhakuvaiheesta kotouttamisajan päättymiseen Varsinais-Suomessa. 30 sivuista, A5 kokoista vihkosta jaettiin Halaten -hankkeen verkostojen kautta maahanmuuttajien parissa työskenteleville ammattilaisille ja käytettiin erityisesti sosionomien opetuksessa. Julkaisu löytyy myös verkosta <http://halaten.turkuamk.fi> - sivuilta.

ASIASANAT:

Yksintullut alaikäinen pakolainen, maahanmuuttaja, turvapaikanhakija, pakolainen, oleskelulupa, turvapaikka, edustaja, kotouttaminen, kotoutuminen, kotouttamispalvelut.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

bachelor of Social Services | Functional methods

2016 | 35

Outi Linnossuo

Maura Tiuraniemi

A DESCRIPTION OF UNACCOMPANIED REFUGEE MINORS`S SERVICEPATH

Abstract.

My research topic is a service path to the unaccompanied refugee minors. This is a development research. The work includes the theory of the unaccompanied minors and their services, a description of the project who ordered the work, development methods, the work process and a small demonstration about the development result.

The thesis was ordered by HALATEN - project (1.6.2013 – 31.3.2015). Project supported the integration of unaccompanied young people who arrived to Finland. Project also developed the skills of professionals who work with these people in the Southwest of Finland.

The result of this thesis is a guide for those working with the unaccompanied refugee minors. It is a tool for professionals, volunteers and students. In cooperation with the expert network made guide describes the integration of young people in more than 14 years, promoting the services from the asylum seeking to the end of the social integration in South-Western of the country. The A5 size, 30 pages booklet was distributed through the networks of the HALATEN - project to those who work with young immigrants. Guide was also used on teaching of the bachelors of Social Services. The release can be found also on the Web, <http://halaten.turkuamk.fi>.

KEYWORDS:

Unaccompanied refugee minor, immigrant, asylum seeker, refugee, residence permit, asylum, advocate, social integration, integration services

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 YKSINTULLUT ALAIKÄINEN PAKOLAINEN	8
2.1 Taustaa	8
2.2 Kotoutuminen ja kotouttaminen	10
2.3 Turvapaikanhakuprosessi	13
2.4 Yksintulleiden kokemuksia	15
3 OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTAJA – HALATEN HANKE	17
3.1 Hankkeen tavoitteet	17
3.2 Toiminnot ja osallistujat	18
3.3 Kehittämisen prosessin kuvaus	18
3.4 Tulokset ja hyödyt kohderyhmälle	20
3.5 Hankkeen arviointi	20
4 KEHITTÄMISMENETELMÄT JA OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	23
4.1 opinnäytetyön prosessi	23
4.2 Kehittämistyön tavoite	24
4.3 Kehittämismenetelmät	25
4.4 Kehittämisen prosessi	25
5 PALVELUPOLKUKUVAUS – KEHITTÄMISTYÖN TULOS	27
5.1 Oppaan sisältö ja levitys	27
5.2 Arviointi ja jatkokehittämistoimenpide-ehdotukset	29
LÄHTEET	30
LIITE 1 YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN PAKOLAISTEN PALVELUPOLKU VARSINAIS-SUOMESSA – OPPAAN SISÄLTÖ	32
LIITE 2 AIHEESEEN LIITTYVÄT KÄSITTEET	33
LIITE 3 ASiantuntijatyöryhmän jäsenet	35

KUVAT

Kuva 1 Palvelupolku oppaan kansi	28
----------------------------------	----

KUVIOT

kuvio 1. Yksintulleiden turvapaikkapäätökset vuonna 2006–2013.	10
kuvio 2. Palvelupolku (Halaten asiantuntijatyöryhmä 2014).	13
kuvio 3. Halaten projektin toiminnot ja osallistujat	18

TAULUKOT

Taulukko 1. Yksintulleet turvapaikanhakijat vuosina 1991–2013.	8
Taulukko 2. Yksintulleet alaikäiset hakijat kansalaisuuksittain vuonna 2015.	9
Taulukko 3. Opinnäytetyön aikataulu	23

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on yksintulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten palvelupolkukuvaus. Työ sisältää teoriaosuuden yksintulleista alaikäisistä pakolaisista, kontekstin kuvauksen (Halaten – hanke), fokuksen avauksen (mm. kehittämismenetelmät), työn prosessin sekä tuotoksen esittelyn. Kyseessä on kehittämistutkimus. Kehittämistutkimuksessa yhdistyvät kehittäminen ja tutkimus syklisessä prosessissa. Sen tavoitteena on aikaansaada muutosta parempaan johonkin tiettyyn asiaan. (Kananen 2012, 19.)

Opinnäytetyön tuotos on opas yksintulleiden parissa työskenteleville ammattilaisille, vapaaehtoisille ja opiskelijoille. Asiantuntijaverkoston kanssa yhteistyössä toteutetussa oppaassa kuvataan yli 14-vuotiaiden nuorten kotoutumista edistäviä palveluita turvapaikanhakuvaiheesta kotouttamisajan päättymiseen Varsinais-Suomessa.

Opinnäytetyön tilasi HALATEN - haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen – projekti (1.6.2013–31.3.2015). Hankkeessa tuettiin ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden maahanmuuttajanuorten kotoutumista ja kehitettiin heidän kanssaan toimivien ammattilaisten osaamista Varsinais-Suomessa. Projektissa luotiin alueellinen asiantuntijaverkosto kohderyhmän nuorille tarjottavien palvelujen kartoittamiseksi ja yhteistyön edistämiseksi. Verkoston jäsenet työskentelevät joko suoraan kohderyhmän parissa tai monikulttuurisen työn ja lastensuojelutyön rajapinnoilla. Mukana oli julkisen sektorin, järjestöjen sekä yksityisten palveluntuottajien edustajia. (Halaten 2015.)

Turvapaikan hakijoiden määrä kasvoi vuonna 2015 räjähdysmäisesti. Arvion mukaan vuoden loppuun mennessä 30 000–35 000 henkilöä on hakenut turvapaikkaa Suomesta. Aiempina vuosina hakijamäärä on ollut 3 000–5 000. Pelkästään syyskuussa Suomeen tuli lähes 11 000 turvapaikanhakijaa. Maahanmuuttoviraston mukaan tilanteeseen on kyetty vastaamaan hyvin. Uusia vastaanottokeskuksia on avattu, kunnat osallistuvat talkoisiin aktiivisesti, lisää työntekijöitä on palkattu vastaanottoon liittyviin tehtäviin ja Tornioon avattu järjestelykeskus on purkanut ruuhkaa muilta poliisiasemilta. Aiemmin turvapaikkahakemusten käsittelyn parissa on työskennellyt 75 työntekijää, mutta vuoden 2016

alussa henkilöstövahvuus tulee olemaan n. 500 henkilöä. Syksyn 2015 henkilöstövajetta on paikattu määräaikaisilla työntekijöillä. Suomeen perustettiin myös maahanmuuttoministeriötyöryhmä, joka ylläpitää kokonaiskuvaa turvapaikanhakijoista ja seuraa kotoutumisen edistymistä. Yksintulleita alaikäisiä on vuoden 2015 alusta lokakuuhun saapunut jo yli tuhat. Toistaiseksi lastensuojelupalveluja tarjoavat organisaatiot ovat pystyneet vastaamaan uuteen palveluntarpeeseen. (Maahanmuuttovirasto, 2015.)

Aloitin opinnäytetyön kirjoittamisen vuonna 2014, jolloin tilanne oli rauhallisempi. Nyt 2016 keväällä työni on ajankohtaisempi ja merkityksellisempi, sillä uudet työntekijät tulevat tarvitsemaan tietoa yksintulleiden alaikäisten pakolaisten palveluprosessista.

Valitsin aiheen, koska minua kiinnostaa maahanmuuttajatyö. Olen tehnyt yhden harjoittelun maahanmuuttajien työllisyysprojekti Triangelissa (12/2011-12.2014), jonka tavoitteena on auttaa maahanmuuttajia työllistymään yksilökohtaisen uraohjauksen, työelämävalmennuksen, työharjoittelun ja yritys yhteistyön avulla.

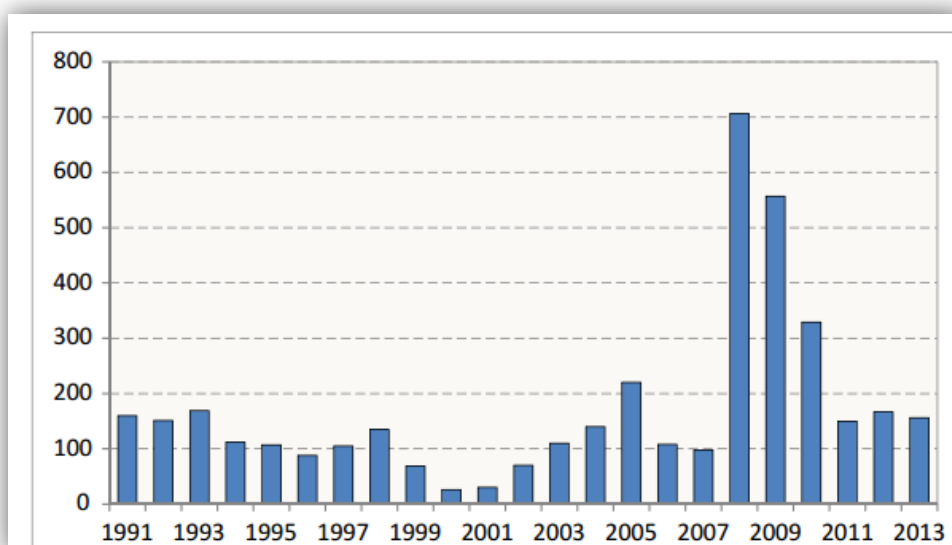
2 YKSINTULLUT ALAIKÄINEN PAKOLAINEN

2.1 Taustaa

Euroopan muuttoliikeverkoston (EMN) julkaisemasta vertailututkimuksesta käy ilmi, että EU-maihin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä on lähes kaksinkertaistunut viidessä vuodessa. Vuonna 2014 hakijoita oli yli 24 000. Eniten ilman huoltajaa tulevia alaikäisiä on saapunut Ruotsiin, Saksaan ja Italiaan, mutta myös Suomessa hakijoiden määrä on kasvussa. Alaikäiset lähtevät kotimaastaan yleensä pitkittyneiden konfliktitilanteiden tai yleisen turvattomuuden vuoksi. Myös paremmat koulutus- ja työmahdollisuudet kiinnostavat nuoria. Usein alaikäisen lähdöstä kuitenkin päättää joku muu kuin hän itse. Taustalla voi olla esimerkiksi halu yhdistää perhe tai taloudelliset syyt. (EMN 2015.)

Turvapaikanhakijoiden määrä lisääntyi Suomessa 1990-luvun alussa. Silloin huomattiin myös ensimmäiset yksintulleet pakolaislapset, joilla ei ollut mukanaan huoltajaa tai vastuullista aikuista. Tuolloin alaikäisille kehitettiin aikuisista erillinen vastaanottojärjestelmä. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä pysyi pitkään pienenä, mutta kasvoi voimakkaasti vuonna 2008 (Taulukko 1).

Taulukko 1. Yksintulleet turvapaikanhakijat vuosina 1991–2013. (Maahanmuuttovirasto 2015).

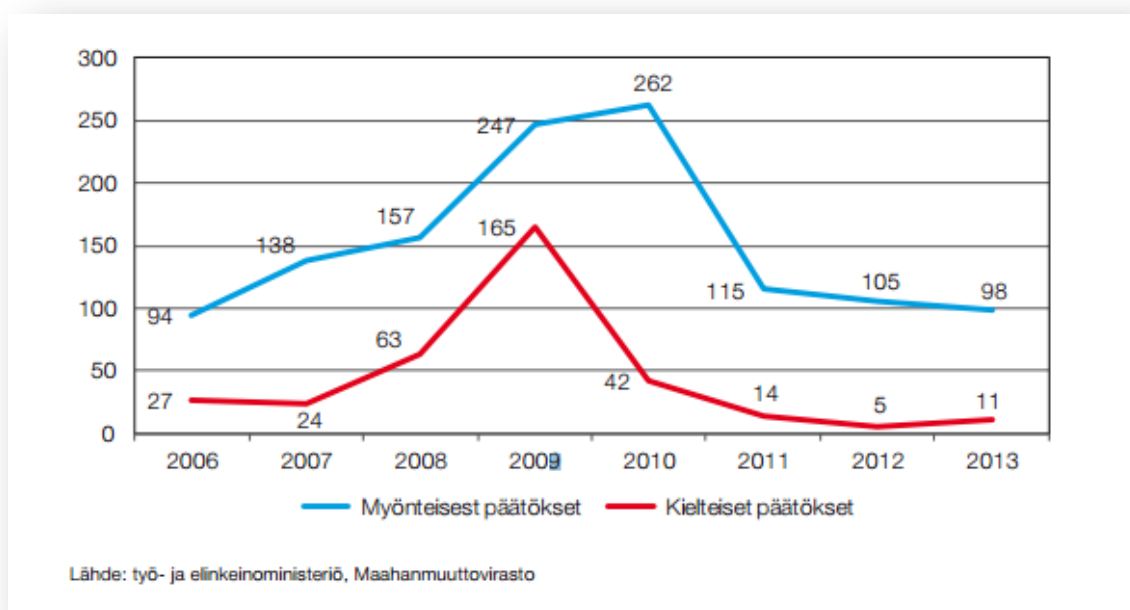
Tyypillisin Suomeen tuleva yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija on Afganistanista, Irakista tai Somaliasta tullut 10–17 -vuotias poika (Taulukko 2). Tyttöjä tulee selvästi vähemmän. Alle 15-vuotiaat tulevat usein sukulaisten saattamana. Sekä kotimassaan että matkan aikana lapset ovat saattaneet kokea monenlaisia traumatisoivia tapahtumia. Lapset ovat saattaneet joutua todistamaan läheistensä tappamista ja kiduttamista tai olla itse väkivallan kohteena. Osa lapsista on elänyt koko ikänsä turvattomassa ympäristössä, jossa ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu päivittäin ja yhteiskuntajärjestys on olematon. Turvapaikanhakijalapsi on voinut joutua rekrytoiduksi aseellisiin joukkoihin tai pakkotyöhön. Osa lapsista on päätenyt ihmiskaupan uhriksi tai joutunut vainotuksi mm. oman tai vanhempiansa etnisen tai poliittisen taustan vuoksi. Lähdön syynä on voinut olla myös esim. pakkonaittaminen. Monella ei ole mukanaan minkäänlaista henkilötodistusta ja usein matkustus Eurooppaan on tapahtunut laittomin keinoin. (Yhteiset lapsemme 2011.)

Taulukko 2. Yksintulleet alaikäiset hakijat kansalaisuuksittain vuonna 2015. (Maahanmuuttovirasto 2015).

	Kuukausi									Yhteensä
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Afganistan	5	5	14	1	4	20	43	77	188	357
Albania						2	2	1	2	7
Algeria	4	2	2	1				1		10
Angola	1	1						1	1	4
Armenia							1			1
Bangladesh									5	5
Egypti			1							1
Entrea					1				1	2
Etiopia				1		2		3	2	8
Gambia		3		1	1				1	6
Guinea			1					1		2
Irak	2	3	3	2	9	10	21	81	243	374
Iran								1	14	15
Jemen								1	1	2
Kamerun			1		1					2
Kansalaisudeton								1	2	3
Kenia									1	1
Kolumbia									1	1
Kongon demokraattinen tasavalta								1		1
Kosovo					1					1
Libya			2					1	1	4
Mali			1							1
Marokko							1	3	2	6
Moldova								1		1
Pakistan									1	1
Senegal				1						1
Somalia	5	9	11	9	23	20	38	40	69	224
Sudan								1		1
Syyria	1			1	1	1	1	2	8	15
Tansania				2						2
Tuntematon								3	4	7
Ukraina	1				1				1	3
Valko-Venäjä				2				1	3	6
Yhteensä	19	21	39	19	43	55	109	219	551	1 075

Noin 90 prosenttia Suomeen tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista on saanut myönteisen päätöksen ja prosessi kestää keskimäärin 10 kuukautta (kuvio 1). Yksintulleiden vanhemmat voivat hakea Suomesta oleskelulupaa perheenyhdistämisen perusteella, mutta lainsäädäntö on kiristynyt ja esimerkiksi vuonna 2013 vain yksi lapsi 157 lapsesta sai vanhempansa Suomeen. (TEM, 2014.)

kuvio 1. Yksintulleiden turvapaikkapäätökset vuonna 2006–2013.

2.2 Kotoutuminen ja kotouttaminen

Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä. Kotoutumisen tavoitteena on, että maahanmuuttaja saa sekä mahdollisuuden säilyttää oman kielensä ja kulttuurinsa, että tarvittavat tiedot ja taidot suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotouttamisella taas tarkoitetaan kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten sekä muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla. Kotouttamista pyritään järjestämään mm. sosiaalisella vahvistamisella ja monialaisella yhteistyöllä. (Finlex 2015.)

Ohjelmat ja lait ohjaavat kotouttamisen käytäntöjä. Tärkeimpiä lakeja yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotouttamistoimiin liittyen ovat laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 17.6.2011/746, lastensuojelulaki 417/2007

ja hallintolaki 34/2003. (Finlex 2015.) Kotouttamisen toteutukseen Varsinais-Suomessa vaikuttavat myös Valtion kotouttamisohjelma, Seudullinen kotouttamisohjelma ja Turun kaupungin kotouttamisohjelma.

Lain kotoutumisen edistämisestä on tarkoitus tukea ja edistää kotoutumista sekä lisätä maahanmuuttajan mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lain tarkoituksena on myös edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. Lakia sovelletaan henkilöön, jolla on ulkomaalaislaissa tarkoitettu voimassa oleva oleskelulupa Suomessa tai jolle on myönnetty oleskelukortti ulkomaalaislain mukaisesti. Sovellettaessa tätä lakia alle 18-vuotiaaseen, on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun ja hänen kehitykseensä. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä siitä säädetään lastensuojelulaissa. Lastensuojelulain mukaan lapsen toivomukset ja mielipide on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain mukaisesti häntä itseään koskevassa asiassa. Lapsen kuulemisen tulee tapahtua hänen ymmärtämällään kielellä. Mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos se vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on tarpeetonta. (Finlex 2015.)

Valtion kotouttamisohjelma (2012–2015) on kattava ja konkreettinen toimenpideohjelma, jossa maahanmuuttajaväestön tarpeet otetaan huomioon kaikilla politiikan aloilla, etenkin työllisyys-, koulutus-, asumis- sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Ohjelman tavoitteena on maahanmuuttajien osallisuuden tukeminen yhteiskunnan kaikilla sektoreilla. Ohjelman erityisiä painopisteitä ovat maahanmuuttajien työllistymisen edistäminen sekä maahanmuuttajalasten ja –nuorten sekä perheiden ja naisten tuki. Työllistymistä edistetään kehittämällä työhallinnon palveluita ja kotoutumiskoulutusta sekä tukemalla työelämän monimuotoistumista yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Maahanmuuttajan asettuminen kuntalaiseksi on tärkeä perusta kotoutumiselle. (TEM 2015.)

Seudulliseen kotouttamisohjelmaan (2013–2016) kuuluu 11 kuntaa: Raisio, Kaarina, Lieto, Parainen, Masku, Mynämäki, Naantali, Nousiainen, Paimio, Rusko ja Sauvo. Kotouttamisohjelman taustalla on paitsi uusi kotouttamislaki myös jo aiemmin laadittu vuoteen 2015 asti ulottuva Varsinais-Suomen maa-

hanmuuttopoliittinen ohjelma, jonka avulla halutaan mm. edistää maahanmuuttajien kotoutumista, kehittää kotouttamistoiminnan koordinoitua sekä panostaa perheisiin, lapsiin ja nuoriin. Kotouttamisohjelman mukaan kotouttamista tukevia toimia kunnissa ovat alkuinfo ja neuvonta, alkukartoitukset, kotoutumissuunnitelma, kotoutumiskoulutus, suomen kielen koulutus sekä tulkkaus. Ohjelmassa on esitelty kaikkien mukana olevien kuntien nykyiset palvelut maahanmuuttajille ja ehdotettu erilaisia kehittämistoimenpiteitä sekä kotoutumisen seuranta. Koulutus, sosiaali- ja terveystoiminta, työllistäminen, asuminen sekä kulttuuri-, liikunta-, nuoriso- ja vapaa-aikapalvelut kuvaillaan seudullisessa kotouttamisohjelmassa kuntakohtaisesti. Myös poliisin, maistraatin, Kelan ja TE – toimiston palvelut on esitelty seudullisessa kotouttamisohjelmassa. Ohjelman tavoitteena on mm. antaa kuntien peruspalveluissa tarvittavaa ohjausta ja neuvontaa maahanmuuttajille, parantaa työntekijöiden valmiuksia järjestämällä heille monikulttuurisuuskoulutusta ja asiakkaan kohtaamiseen liittyvää koulutusta sekä järjestää eri ammattialojen työntekijöiden seudullisia verkosto-tapaamisia. Kunnissa neuvontaa ja ohjausta antaa maahanmuuttaja-asioihin erikoistunut sosiaalityöntekijä, maahanmuuton erityistyöntekijä ja mahdollisesti myös ohjaaja. Kunnat käyttävät ohjauksessa ja neuvonnassa myös seutuohjaajan palveluja lähinnä pakolaistaustaisten asiakkaiden kohdalla. Jos kunnilla on sopimus Eryityshuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n kanssa, alaikäisten yksintulleiden ohjaus ostetaan sieltä. (Parainen 2015.)

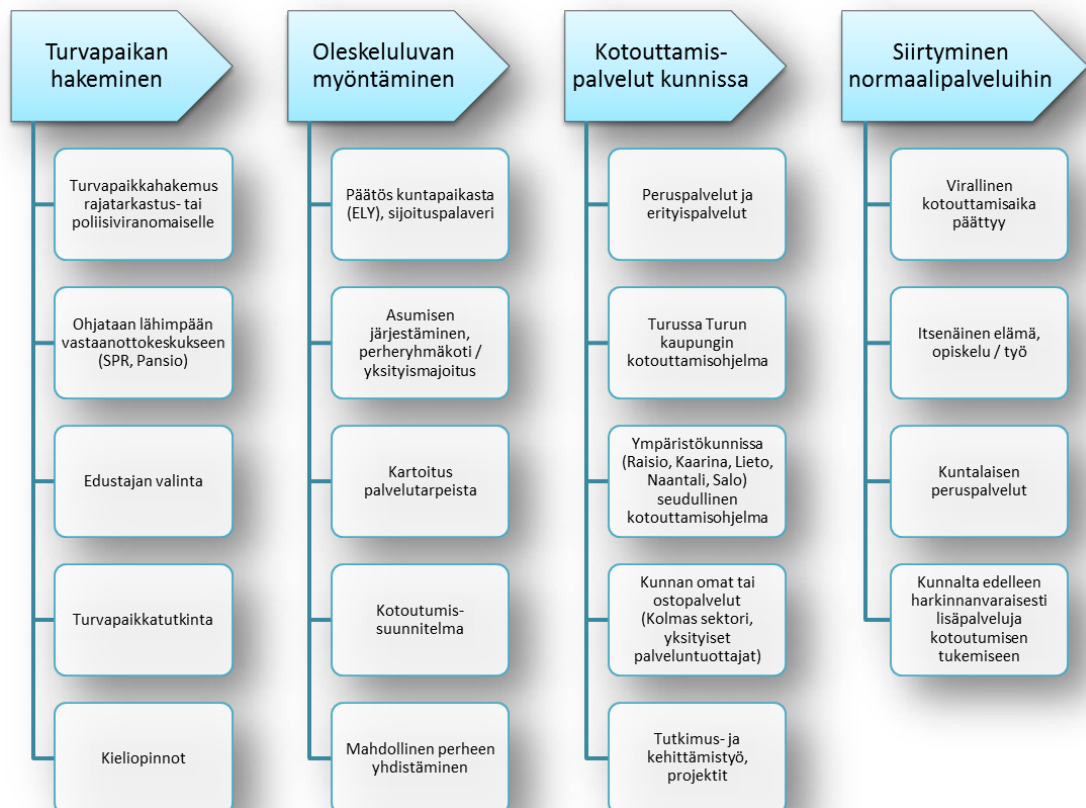
Turun kaupungin kotouttamisohjelma uudistettiin vuoden 2013 aikana ja se koskee vuosia 2014–2017. Kehittämistoimenpiteet kaudelle on koottu seitsemään kokonaisuuteen: 1. Maahanmuutto voimavarana, 2. Terveys ja hyvinvointi, 3. Osaaminen ja oppiminen, 4. Aktiivisuus, osallisuus ja vuorovaikutus, 5. Työllisyys, 6. Asuminen ja 7. Maahanmuuttotyön kehittäminen. Ohjelman mukaan pakolaisten vastaanotto ja alkuvaiheen palvelut on Turussa keskitetty hyvinvointitoimialan ulkomaalaistoimistoon. Alkuvaiheen sosiaalityön lisäksi kotoutumispalvelujen järjestäminen ja koordinoitua yhdessä muiden hallintokuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa kuuluu toimiston toimenkuvaan. Ulkomaalaistoimistossa vastataan lisäksi asiakkaiden alkuvaiheen terveydenhuollosta. Asiakkuusaika ulkomaalaistoimistossa arvioidaan tapauskohtaisesti. Alkuvaiheen jälkeen kotouttamispalveluissa pyritään asukkaiden kotoutumisen

tukemiseen normaalipalveluissa yhteistyössä eri viranomaisten ja vapaaehtois-toimijoiden kesken. Turussa alaikäisille yksintulleille asumisjärjestelyinä on Turun ensi- ja turvakoti ry:n perheryhmäkoti. (Kotouttaminen 2015.)

2.3 Turvapaikanhakuprosessi

Palvelupolku voidaan jakaa karkeasti neljään osaan: turvapaikan hakeminen, oleskeluluvan myöntäminen, kotouttamispalvelut kunnissa ja siirtyminen peruspalveluiden piiriin (kuvio 2). Käytännössä vaiheet limittyvät ja lisähaasteita tuottaa muuttuva toimintaympäristö. (Halaten asiantuntijatyöryhmä 2014.)

kuvio 2. Palvelupolku (Halaten asiantuntijatyöryhmä 2014).

Turvapaikkahakemus jätetään henkilökohtaisesti rajaviranomaisille tai poliisille Suomeen saavuttaessa. Hakemuksen yhteydessä otetaan henkilötiedot ja henkilötuntemerkit. Alaikäisten ilman huoltajaa saapuneiden turvapaikanhakijoiden hakemukset käsitellään kiireellisinä. Turvapaikkakuulustelussa poliisi selvittää hakijan henkilöllisyyden, matka-reitin, maahantulotavan sekä tiedot perheenjäsenistä ja omaisista. Alaikäisen kuulustelussa on aina läsnä tulkki, edustaja ja mahdollisesti myös oikeudellinen avustaja. Seuraavaksi maahanmuuttovirasto tekee turvapaikkapuhuttelun, jossa selvitetään kotimaan uhat. Puhuttelussa käytetään erityistä lomaketta, joista toinen on alle ja toinen yli 15-vuotiaille lapsille suunniteltu. Puhuttelussa on aina läsnä tulkki ja edustaja, joskus paikalla ovat myös oikeudellinen avustaja ja sosiaalityöntekijä. (Halaten asiantuntijatyöryhmä 2014.) Turvapaikkatutkintaan voi liittyä erilaisia lisäselvityksiä, esim. kielitesti lähtöalueen selvittämiseksi ja oikeuslääketieteellinen ikätutkimus. Käytännössä kaikki ilman huoltajaa saapuneet alaikäiset hakevat kansainvälistä suojelua. (EMN 2015.)

Ilman huoltajaa saapuneet alle 18-vuotiaat majoitetaan ryhmäkoteihin. Asuminen ryhmäkodeissa on asiakkaalle ilmaista. Yksiköiden työntekijät huolehtivat lapsen arjesta ja hänelle tarjottavista palveluista. Varsinais-Suomen alueella majoituksesta vastaa Suomen Punaisen Ristin Turun vastaanottokeskuksen ryhmäkoti Pansiossa. Siellä nuorelle tehdään kielitasollinen alkukartoitus ja kaikki peruskouluikäiset pääsevät kunnan järjestämään perusopetukseen tai peruskouluun valmistavalle luokalle. Jos nuori on peruskouluikänsä ylittänyt, aloittaa hän ensin vastaanottokeskuksen suomen kielen kurssilla. Sen jälkeen hän voi hakea eri kouluihin Turussa kuten iltalukion kielikursseille. Kaikille alaikäisille yksintulleille määrätään edustaja. Lain mukaan edustaja käyttää puhevaltaa lasta koskevissa asioissa sekä valvoo, että lapsen etu huomioidaan ja että lapsi saa asianmukaisen kohtelun Suomessa. (Halaten asiantuntijatyöryhmä 2014.)

Varsinais-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY) tehtävänä on osoittaa oleskeluluvan saaneille alaikäisille kuntapaikka. Sen jälkeen kunta on vastuussa lapsen tarpeista, hoivasta, kasvatuksesta ja kotoutumisesta. Oleskeluluvan saaneet lapset, joilla ei ole perhettä Suomessa, asuvat tavallisesti perheryhmäkodeissa. Osa näistä on yhdistettyjä ryhmä- ja perheryhmäkohteja. Perheryhmäkodeissa alaikäisille järjestetään kasvatuksen ja hoivan ohella

sosiaali- ja terveystalveluita sekä tulkkitalveluita. Varsinais-Suomessa siirto tapahtuu yleisimmin vastaanottokeskuksesta Turun ensi- ja turvakoti ry:n Perheryhmäkotiin siihen saakka kunnes nuori täyttää 18 vuotta. Oleskeluluvan myöntämisen jälkeen lapselle tehdään alkukartoitus palvelutarpeista ja kotoutumissuunnitelma. (Halaten asiantuntijatyöryhmä 2014.)

Kuntaan muuton jälkeen oleskeluluvan saaneet lapset ovat oikeutettuja kunnallisiin perustalveluihin sekä tiettyihin kohderyhmälle kuuluviin erityistalveluihin. Keskeisiä toimijoita lasten ja nuorten kotoutumisen kannalta ovat opetus-, nuorisot-, sosiaali- ja terveystoimen edustajat. Kotoutumislain mukaan kunta järjestää alaikäisenä yksintulleelle oleskeluluvan saaneelle nuorelle tarvittaessa myös lastensuojelun jälkihuollon toimenpiteitä ja talveluja. Lapset, jotka ovat asuneet vasta lyhyen ajan Suomessa tai joilla ei ole riittävää suomen tai ruotsin kielen taitoa jatko-opintoihin hakeutuakseen, tarvitsevat erityisen voimakasta ohjausta ja opastusta. Osa näistä lapsista on luku- ja kirjoitustaidottomia. Tärkeä rooli on koulujen opinto-ohjauksella, TE- toimistolla, eri viranomaisten yhteistyöllä, nuorisotoimen ohjauksella, etsivällä nuorisotyöllä sekä järjestöyhteistyöllä. Kunta voi tuottaa kotouttamistalvelujaan itse, hankkia niitä ostopalveluna kolmannelta sektorilta tai ostaa yksityisiltä talveluntuottajilta. Nykyään myös erilaisten rahoitusten turvin toimivat tutkimus- ja kehittämistyö sekä erilaiset hankkeet ja projektit ottavat vastuuta nuorten kotouttamisesta. (Halaten asiantuntijatyöryhmä 2014.)

2.4 Yksintulleiden kokemuksia

Björklundin (2014) tekemässä tutkimuksessa yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutumisesta ongelmaksi nousi haastateltavien niukkasanaisuus. Monet tarinat alkoivat vasta asettumisesta vastaanottokeskukseen, taustasta ja Suomeen saapumisesta ei haluttu puhua. Syy vaikenemiseen saattaa löytyä traumaattisten kokemusten lisäksi yksinkertaisesti siitä, että tietty sulkeutuneisuus kuuluu nuoruuteen ja murrosikään. Toisaalta menneistä ei puhuta, koska halutaan välttää ikäviä tunteita ja keskittyä mieluummin uuteen elämään. Vaikkei ikäviä muistoja sanoitettaisikaan, ne saattavat purkautua ulos muilla tavoin; somaattisina tai psyykkisinä oireina. Lapset kärsivät esimerkiksi unettomuudesta,

masennuksesta, ahdistuksesta, peloista, oppimisvaikeuksista, yksinäisyydestä, murehtimisesta ja aggressiivisuudesta. Vaikka yksintulleita alaikäisiä pidetään haavoittuvina, ovat he toisaalta myös sitkeitä sissejä. Selviytymistä edesauttavat tietyt persoonalliset ominaisuudet kuten älykkyys, ongelmanratkaisukyky ja uskonnollisuus. Ulkoisia suojaavia tekijöitä olivat ympäristön sosiaalinen tuki tai perheeltä saatu emotionaalinen tuki. (Björklund 2014, 57–61).

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat kuuluvat monella tapaa marginaaliin, he ovat lapsuuden ja aikuisuuden välitilassa, uudessa kulttuurissa ja uudessa elämäntilanteessa. He ovat usein hyvin irrallisia, vailla statusta, omaisuutta tai sukulaisuussuhteita. Huoli muualle jääneestä perheestä on suuri ja pitkät turvapaikan- ja perheenyhdistämishakemusten käsittelyajat ovat raskaita. (Björklund 2014, 65).

Kysyttäessä jo aikuistuneiden, aikoinaan yksintulleiden nuorten tämän päivän kuulumisia, kaikki haastateltavat väittivät pärjäävänsä hyvin ja olevansa tyytyväisiä elämäänsä. Ainoa huolenaihe liittyi työllistymiseen. Ehkä tässäkin asiassa vaikenemisen kulttuuri vaikuttaa vastauksiin. Ei haluta tuoda esille ikäviä asioita. Toisaalta näiden nuorten kanssa työskentelevät ohjaajat kertovat heidän tarvitsevan paljon tukea ja ohjausta, etenkin elämän nivelvaiheissa kuten maahan tullessa, perheryhmäkotiin asettumisessa, muuttaessa omaan asuntoon, kotoutumiskauden loppuessa sekä koulutus/urapolun valitsemisessa. Kuuluminen johonkin on tärkeää kaikille, myös yksintulleille nuorille. Tutkimuksesta kävi ilmi heillä olevan hyvin kansainväliset ystäväpiirit, yhdistävänä tekijänä toimivat pikemminkin samankaltaiset kokemukset kuin sama kulttuuritausta. Tutkittavilla ilmeni vaikeuksia liittyä suomalaisnuoriin. (Björklund 2014, 70–73).

3 OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTAJA

– HALATEN HANKE

3.1 Hankkeen tavoitteet

HALATEN – Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen –projekti käynnistyi kesällä 2013 tarkoituksenaan tukea ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden maahanmuuttajanuorten kotoutumista sekä kehittää heidän kanssaan toimivien ammattilaisten osaamista Varsinais-Suomessa. Projektin toimintoja olivat kohderyhmän parissa työskentelevistä asiantuntijoista koottu asiantuntijaverkosto, Turun Ammattikorkeakoulun oppilaiden ohjaamat ryhmät sekä Siirtolaisuusinstituutissa toteutettu tutkimus pakolaisnuorten kokemuksista. Turun AMK:n ja Siirtolaisuusinstituutin lisäksi Halaten -projektilla oli useita yhteistyökumppaneita Varsinais-Suomen alueella. Euroopan unionin pakolaisrahasto osallistui hankkeen rahoittamiseen. Projekti päättyi vuoden 2014 lopussa. Sen tuloksia olivat palvelupolkukuvauksen lisäksi uudet tukimuodot, tutkimustieto sekä verkko-opetusmateriaalit. (Halaten, 2015.)

Koska yhteiskunnan resurssit eivät aina ole riittäviä, projektin tavoitteena oli antaa yksintulleille pakolaisnuorille lisää tukea itsenäistymiseen ja elämänhallintaan. Mielekkään vapaa-ajan toiminnan etsimisen lisäksi nuoria haluttiin ohjata koulutuksen ja työn löytämisessä. Projektin tarkoituksena oli myös tukea kohderyhmän nuorten ja valtaväestön välistä vuorovaikutusta. (Halaten, 2015.)

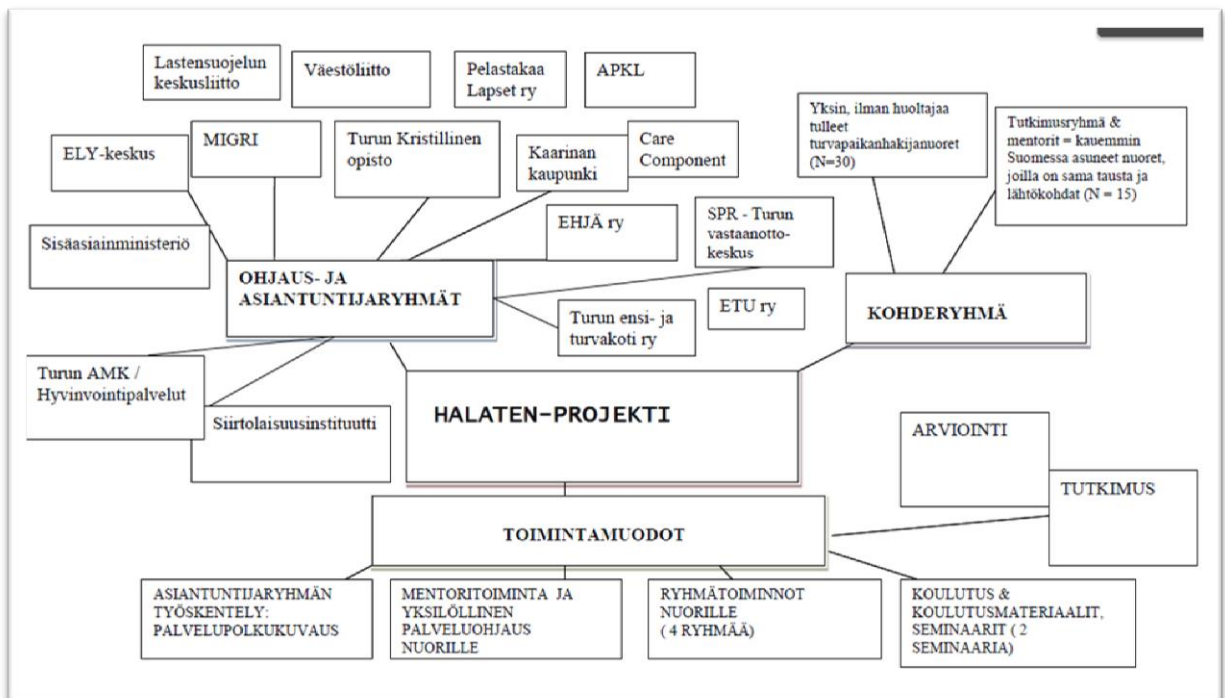
Turun AMK:n sosiaalialan, toimintaterapian ja fysioterapian opiskelijoiden ohjaamalla ryhmätoiminnoilla ja teemapäivillä haluttiin mahdollistaa eritasoisia yksilöiden välisiä kohtaamisia (Heikkilä (toim.) 2014, 21–22). Alueellisen asiantuntijaverkoston tehtävänä oli auttaa kartoittamaan kohderyhmän nuorille tarjottavia palveluja ja edistää toimijoiden välistä yhteistyötä. Verkoston jäsenet työskentelevät joko suoraan kohderyhmän parissa tai monikulttuurisen työn ja lastensuojelutyön rajapinnoilla. Mukana oli julkisen sektorin, järjestöjen sekä yksityisten palveluntuottajien edustajia. Projektin tutkimusosuudessa haluttiin selvittää nuorten kokemuksia ja heidän saamiaan palveluja kotoutumis-prosessin aikana, maahantulosta itsenäiseen asumiseen asti. (Halaten, 2015.) Tavoitteena oli

haastatella 15 nuorta, mutta yhteistyökumppaneiden avulla saatiin kokoon vain 13 haastateltavaa (Björklund 2014, 18).

3.2 Toiminnot ja osallistujat

HALATEN – projektin kumppaneita olivat Siirtolaisuusinstituutti, EHJÄ ry, Perheryhmäkodit, Kaarinan kaupunki, Turun ensi- ja turvakoti ry, Turun kristillinen opisto, Maahanmuuttovirasto, Väestöliitto, Ammatillisten perhekotien liitto, Lastensuojelun keskusliitto, Pelastakaa lapset ry ja SOLID Skills - projekti. Halaten projektia rahoittivat Sisäasiainministeriö ja Euroopan pakolaisrahasto. Projektin toimintoja olivat asiantuntijaverkoston tapaamiset, palvelupolkukuvaus, nuorten palveluohjaus, nuorten ryhmätoiminnot, tutkimus ja seminaarit.

kuvio 3. Halaten projektin toiminnot ja osallistujat

3.3 Kehittämispöcessin kuvaus

Esittelen hankkeen vaiheet Kari Salosen (2013, 16) konstruktivistista mallia mukailien. Mallissa yhdistyvät lineaarisen ja spiraalimallin sisällöt. Konstruktivistisen mallin vaiheet ovat aloitusvaihe (idea hankkeesta), suunnitteluvaihe (idean

kirkastaminen), esivaihe (kentälle siirtyminen), työstövaihe (käytännön toteutus), tarkistusvaihe (arviointi), viimeistelyvaihe (hiominen ja karsiminen) ja valmis tuotos (päättös, esittely ja levitys). (Salonen 2013, 17-19.)

Esivaiheessa organisoidaan yhdessä tulevaa työskentelyä (Salonen 2013, 17). Kesäkuussa 2013 Turun AMK ja Siirtolaisuusinstituutti käynnistivät hankkeen. Heinä- ja elokuussa työstettiin yhdessä projekti-, viestintä- ja tutkimussuunnitelmia, luotiin yhteinen verkkotyötila ja pidettiin ensimmäiset asiantuntijaverkoston aloituskokoukset. Tutkimussuunnitelma valmistui elokuussa jolloin tutkimus myös alkoi. (Halaten muistio 15.1.2014.)

Työstövaiheessa realisoituvat kaikki kehittämishankkeen osatekijät; toimijat, materiaalit ja dokumentointitavat. Työstämiseen vaaditaan mm. suunnitelmallisuutta, vastuullisuutta, vuorovaikutusta, itsenäisyyttä ja itsensä kehittämistä. (Salonen 2013, 17.) Syyslukukaudella 2013 hankkeesta tiedotettiin kaikissa yhteistyö-organisaatioissa, rekrytoitiin pilottiryhmät, perehdytettiin Turun AMK:n opiskelijoita sekä pidettiin ohjausryhmän aloituskokous ja asiantuntijaverkoston kokous. Nuorten ryhmätoiminta, mentorointipilotit ja tutkimus jatkuivat koko vuoden 2013 syksyn. Hankkeen Internet sivut valmistuivat marraskuussa. Loppuvuodesta kerättiin pilottiryhmistä palaute ja materiaalit sekä tehtiin väliarvio. Tammi- ja huhtikuun välillä 2014 hanke eteni perehdyttämällä opiskelijoita, rekrytoimalla uusia pilottiryhmiä sekä ohjausryhmän ja asiantuntijaverkoston koontumisilla. Tutkimus ja pilottiryhmät jatkuivat koko kevään. Lopussa taas kerättiin materiaalit ja palaute. Tutkimusraportti valmistui huhtikuussa ja silloin järjestettiin kaksi seminaaria: Siirtolaisuusinstituutissa asiantuntijoille ja Turun AMK:ssa opiskelijoille. (Halaten muistio 15.1.2014.)

Tarkistus ja viimeistelyvaiheet venähtivät palvelupolkukuvauksen osalta sairas ja äitiyslomien seurauksena odotettua pidemmiksi ja valmis tuotos saatiin painoon vasta syksyllä 2014.

3.4 Tulokset ja hyödyt kohderyhmälle

29.8.2014 allekirjoitetussa hankkeen loppuraportissa kuvataan tavoitteiden toteutumista tutkimustiedon, ryhmätöimintojen ja asiantuntijaverkoston osalta sekä määrällisesti että laadullisesti.

Tutkimusta varten haastateltiin 13 nuorta ja 8 asiantuntijaa. Seminaareja pidettiin kaksi, joihin osallistui lähes 300 opiskelijaa sekä yhteensä n. 40 asiantuntijaa ja kohderyhmän nuorta. Tuloksena syntyi kaksi julkaisua; tutkimusraportti ja seminaarijulkaisu. Laadullisena tuloksena voidaan nähdä tutkimustiedon lisääntyneen. Materiaalit ovat saatavilla Halaten -hankkeen internetsivuilla. Niitä hyödynnetään opetuksessa ja HALATE 2-hankeosiossa. Ryhmätöteutuksiin osallistui 41 yksintullutta nuorta ja 35 Turun AMK:n opiskelijaa. Maahanmuuttajanuoret saivat tukea koulunkäynnissä, suomalaisen kulttuurin tuntemisessa ja mielekkään vapaa-ajan löytämisessä. AMK opiskelijoiden ryhmänohjaustaidot kehittivät ja heidän tietämyksensä kohderyhmästä lisääntyi. Hankkeen toiminnoissa oli mukana 10 eri tahoa. Asiantuntijatyöryhmään kuului 12 työntekijää, jonka lisäksi hankkeen ohjausryhmässä työskenteli 10 henkilöä. Osallistujat pitivät tapaamisia hyödyllisinä, omaa tietoa ja osaamista lisäävinä. (Halaten muistio 29.8.2014.)

Kohderyhmä hyötyi projektista monella tapaa. Erityistä tukea tarvitsevat nuoret saivat tukea kielen oppimiseen sekä kontakteja valtaväestön edustajiin ja tuleviin sosiaali- ja terveystalalan työntekijöihin (AMK opiskelijat). Yksintulleita autettiin löytämään harrastuksia ja mielekkästä vapaa-ajan tekemistä. Palvelupolkukuvaus hyödyttää sekä kohderyhmää että heidän parissaan työskenteleviä hahmotamalla palvelujen kulkua maahantulovaiheesta kotoutumisajan päättymiseen. Tutkimus tuo vertaistukea haastavissa oloissa eläneille nuorille ja osoittaa, että Suomeen kotoutuminen on mahdollista. (Halaten muistio 29.8.2014.)

3.5 Hankkeen arviointi

10.6.2014 HALATEN projektiryhmän tekemässä arvioinnissa käytiin läpi hankkeen tavoitteet, ryhmän ja yksilöiden toiminnan kehittämistarpeet, mitä toiminta

on antanut, projektin toimintojen vahvuudet ja riskit sekä mikä projektissa onnistui ja mitä jäi puuttumaan. Osallistujilta kysyttiin myös mitä yksin maahan tulleiden alaikäisten nuorten palveluja pitäisi heidän mielestään kehittää kunnissa ja miksi.

Työryhmän jäsenten oman osa-alueen tavoitteet koettiin selkeiksi, mutta kokonaistavoitteet eivät olleet kaikille täysin selvillä. Tavoitteiden sisäistämistä helpotti, että sama porukka oli laatimassa tavoitteita jo hankkeen suunnitteluvaiheessa. Haasteista huolimatta projektin tavoitteiden katsottiin toteutuneen, mutta toimintojen jatkuvuus ja juurruttaminen on vielä kesken tai epäselvää. Tutkimusosioon oli vaikea tavoittaa nuoria, mutta asiantuntijoiden haastattelut täydensivät kokonaisuutta. Asiantuntijatyöryhmän tavoitteen saavuttaminen ei ollut aikataulullisesti mahdollista sairaslomien vuoksi. Palvelupolkua oli haasteellista työstää myös koska tilanne elää koko ajan ja kuvaus tarvitsee jatkuvaa päivittämistä. Muuten asiantuntijatyöryhmä toimi asiantuntijuuden ja sen jakamisen osalta hyvin. Ryhmätoiminnot sujuivat alkukangertelun jälkeen hyvin. AMK:n opiskelijoita on tavoitettu kiitettävän hyvin kevätkaudella. (Halaten muistio 23.6.2014.)

Kehitettävää löydettiin tiedottamisesta, vuorovaikutuksesta ja suunnitelmallisuudesta, mutta ”hyvällä yhteistyöllä ja ilmapiirillä loistavien ihmisten kanssa on tehty hommia!”. Osallistajat kokivat saaneensa lisää tietoa aihepiiristä, uusia verkostoja sekä ihmisläheistä, aitoa työtä ja kohtaamista. Projektin koettiin toimivan hyvänä pilottihankkeena tulevien hankkeiden ja koulutussisältöjen kehittämisen pohjana. ”Näkee, mihin rahat menevät, ei liian byrokraattista tai kaukana loppukäyttäjistä. Monipuolista.” (Halaten muistio 23.6.2014.)

Projektin toimintojen vahvuuksiksi katsottiin toimijoiden osaaminen ja asiantuntemus ja että sen kautta tietous yksintulleista pakolaislapsista on lisääntynyt ja lisääntyy (mm. tuotettujen julkaisujen avulla). Toiminnot koettiin asiakaslähtöisiksi ja niiden jatkuvuutta myös projektin jälkeen toivottiin. Toisaalta projektin lyhytaikaisuus on aina juurruttamistyön riski. (Halaten muistio 23.6.2014.)

Kehittämishanke sai runsaasti positiivista palautetta; ”Seminaarit on hieno tapa tavoittaa laajempi yleisö ja välittää tietoa, nuorille tarkoitettut ryhmätoiminnot ovat olleet onnistuneita ja merkityksellisiä”, ”Toimijoiden keskinäinen luottamus

ja arvostus on ollut hyvää”. Projektiryhmä koki onnistuneensa nuorten äänen tavoittamisessa (tutkimus, ryhmät, nuorten kiinnostus ja sitoutuminen), vuoropuhelun edistämässä (asiantuntijaverkosto, koulutukset, tutkimusverkosto), vastaamaan siihen mitä olivat luvanneet tehdä sekä viestinnässä (ulkoinen laajasti, sisäinen AMK). (Halaten muistio 23.6.2014.)

Projektiryhmän palautteessa kunnille nousi esiin mm. toiveita osallisuuden kehittämistä, jotta suomalais- ja maahanmuuttajalapsen voisivat harrastaa yhdessä sekä toteuttaa ystävätoimintaa. Yhteistyön toivottiin olevan tiiviimpää ja tiedottamisen tehokkaampaa. Olisi hyvä, jos byrokraattisuutta voitaisiin purkaa, jotta todellista, moniammatillista yhteistyötä saataisiin lisää. Koulutuspalveluihin haluttiin nykyistä parempaa organisointia, erityisesti nivelvaiheissa. Pitkäkestoinen tuki on tärkeää. Palveluja pitäisi keskittää pirstaleisuuden sijaan. (Halaten muistio 23.6.2014.)

4 KEHITTÄMISMENETELMÄT JA OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

4.1 opinnäytetyön prosessi

Kuulin hankkeesta ja mahdollisuudesta toteuttaa opinnäytetyö siihen liittyen loppuvuonna 2013. Ensimmäiseen asiantuntijatyöryhmän kokoukseen pääsin tammikuussa 2014. Sain mukaani Outi Linnossuon hahmotteleman ensimmäisen version palvelupolkukuvaus - kaaviosta, joka muuttui jo ensimmäisessä kokouksessa enemmän lopullisen version kaltaiseksi. Väliin mahtui paljon hienosäätöä, mutta rakenne pysyi lähes samana.

Taulukko 3. Opinnäytetyön aikataulu

aikataulu	kehittämistyö	toimijat	menetelmät	materiaalit	prosessi
1/2014	Aiheen rajaus	Ohjaava opettaja	Keskustelut	Sopimus	Suunnittelu
2/2014	Oppaan sisällön suunnittelu	Asiantuntija työryhmä	Kokous muistiot	Ideapaperi	Ideointi
3/2014	Kuvauksen muokkaus	Hankkeen kokoukset	Lähteiden etsintä	Opinnäytetyösuunnitelma	Luonnostelu
4/2014	Polun auki kirjoitus	Asiantuntijatyöryhmä	Muistiinpanot Verkkolähteet	Palvelupolku kuvaus	Toteutus
9/2014	Opinnäytetyöraportin kehittämishankkeen kirjoitus	Ohjaava opettaja	Seminaarit Pöytäkirjat	Opinnäytetyö	Toteutus
3/2015	Opinnäytetyöraportin tietoperustan kirjoitus	Asiantuntija työryhmä	Kirjat Tutkimukset	Opinnäytetyö	Toteutus

4/2015	Oppaan taitto julkaiseminen	Asiantuntija työryhmä	Muistiinpanot Pöytäkirjat	Tuotos: palvelu-polku vihko	Toteutus
10/2015	Opinnäytetyö kirjoitus, opettajan palaute	Ohjaava opettaja	Opinnäytetyö seminaarit	Opinnäytetyö	Toteutus
1/2016	Opinnäytetyön viimeistely ja oikoluku	Ohjaava opettaja Toinen lukija opettaja	Itsenäinen työ	Opinnäytetyö	viimeistely
2/2016	Julkaiseminen	AMK kirjasto	Kypsyysnäyte Työn esitys	Valmis opinnäytetyö	Palautus

4.2 Kehittämistyön tavoite

Kehittämällä tavoitellaan muutosta parempaan. Lähtökohtana voivat olla joko nykytilanteen ongelmat tai visio uudesta (Toikko & Rantanen 2009, 16). Kehittämistutkimuksessa on kaksi prosessia, kehittäminen ja tutkimus (Kananen 2012, 45). Kehittämistyön kohteena tässä tapauksessa on yksintulleiden alaikäisten pakolaisten palvelupolku, joka vaatii selkeyttämistä ja havainnollistamista, jotta kohderyhmän parissa Varsinais-Suomessa työskentelevät ammattilaiset, vapaaehtoiset ja opiskelijat ymmärtäisivät paremmin turvapaikanhakuprosessin vaiheet ja olisivat tietoisia olemassa olevista kotouttamispalveluista. Oppaalle on tarvetta varsinkin nyt 2016 turvapaikanhakijamäärien kasvettua. Alalle on palkattava paljon uusia työntekijöitä, joille oppaassa esitellyt toimenpiteet eivät välttämättä ole ennestään tuttuja. Tieto yksintulleiden palveluista on hajanaista ja vaikeasti löydettävissä, joten oppaaseen kootut tiedot auttavat hahmottamaan ehkä monimutkaiseltakin tuntuva palvelujärjestelmää mm. visuaalisesti kaavion avulla ja sen auki kirjoittamisella. Tutkimus puolestaan kohdistuu tämän kehittämissuunnan prosessiin.

4.3 Kehittämismenetelmät

Kirjalliset aineistot (teoriat, tutkimukset, raportit ja selonteot) ovat opinnäytetyön perusta. Kirjallisuus voidaan jakaa menetelmäkirjallisuuteen ja aihealueeseen liittyvään eli substanssikirjallisuuteen. (Kananen 2012, 88–91.) Substanssikirjallisuutena käytin työssäni mm. Björklundin (2014) tutkimusta yksintulleiden pakoalaisten kokemuksista, alaikäisiä yksintulleita koskevaa raporttia (2014) sekä Alangon ym. 2011 ”Lapsen etu ensin” Yksintulleet -projektin loppujulkaisua. Menetelmäkirjallisuuden pääteoksina toimivat Toikon ja Rantasen (2009) kirja tutkimuksellinen kehittämistoiminta sekä Kananen (2012) Kehittämistutkimus opinnäytetyönä.

Laadullisen tutkimuksen prosessi jakautuu suunnittelu, tiedonkeruu, analyysi ja tulkintavaiheisiin. (Kananen 2012, 93.) Suunnittelu lähti käyntiin saadessani toimeksiannon Halaten – hankkeelta. Tärkeänä tiedonkeruuväylänä palvelupolun synnyssä toimii asiantuntijaverkosto (fokus/kehittämisyhmä), joka kokoontui säännöllisesti ja toimi yhteistyössä muiden aihepiiriin kuuluvien alueellisten, kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa. Kuvausta työstettiin yhdessä verkoston kanssa Varsinais-Suomen alueella tarjottavista kotouttamispalveluista maahan saapumisesta itsenäiseen asumiseen saakka. Asiantuntijaverkoston työskentelyä ohjasi Turun ammattikorkeakoulun lehtori Outi Linnossuo. Asiantuntijatyöryhmän kokouksia oli kaiken kaikkiaan Halaten 2 hankkeessa kolme ja halaten 1 hankkeessa viisi. Kokoukset toimivat teemahaastattelun tavoin, ryhmähaastatteluina, joissa sain ymmärrystä aihealueesta. Teemana toimi alaikäisten palvelujen kartoittaminen. Joka kokouksessa osasin tehdä entistä tarkentavampia avoimia kysymyksiä. En nauhoittanut keskusteluja, joten varsinainen litterointivaihe jäi puutumaan. Työstin kuvausta omien muistiinpanojeni avulla. Sisältöanalyysin kohteena toimivat kaikki kerätyt aineistot, joista pyrin etsimään tiedon jota kuvauksessa tarvitsin. (Kananen 2012, 60.)

4.4 Kehittämisprosessi

Kehittämisen viisi tehtävää ovat perustelu, organisointi, toiminta, arviointi ja tuotteen levittäminen. Perustelussa vastataan kysymykseen miksi jotakin pitää

kehittää juuri nyt ja perustellaan tavoite mahdollisimman konkreettisesti. Organisoinnilla tarkoitetaan käytännön toteutuksen suunnittelua ja valmistelua. Kehittämistoiminnalle voidaan muodostaa ohjausryhmä, jossa kehittämisen kannalta olennaiset tahot kohtaavat. Toteutus muodostuu ideoinnista, priorisoinnista, kokeilusta ja mallintamisesta. Arvioinnin tahtävä on tuottaa tietoa kehitettävästä asiasta, onko kehittäminen saavuttanut tuloksensa vai ei. Tulosten levittäminen vaatii usein omaa erillistä prosessiaan, joten se saattaa jäädä varsinaisen kehittämisprosessin ulkopuolelle. (Toikko & Rantanen 2009, 56–62.) Edellä mainitut vaiheet toteutuivat työssäni jokseenkin juuri näin. Tulosten levittäminen jäi Siirtolaisuusinstituutin sekä Turun AMK:n vastuulle ja siten opinnäytetyöni ulkopuolelle.

Kehittämisprosessia edistäviä välineitä ovat tarveanalyysi, looginen viitekehys ja sosiaalinen analyysi (Toikko & Rantanen 2009, 72). Tarveanalyysi on nykytilan kuvaus. Työssäni nykytilaa kuvasi tiedon hajanaisuus ja olemassa olevien käytäntöjen muuttuvuus. Loogisen viitekehysten avulla kuvataan mitä aiotaan kehittää. Tässä tapauksessa kehittämisen kohde on palvelupolun selkiyttäminen. Sosiaalinen analyysi voidaan tiivistää toimijamatriisiksi, joka kuvauksen luomisessa koostui Halaten hankkeen työtekijöistä, yhteistyökumppaneista ja asiantuntijatyöryhmästä. (Toikko & Rantanen 2009, 79.) Toteutuksen seuranta edistäviä välineitä puolestaan ovat toiminnan määrälliset ominaisuudet, esim. tässä toteutuneet asiantuntijatyöryhmän kokoukset, kalenteri ja muistiinpanot. Arviointi on kehittämisprosessin analyttisin osa-alue. Arviointi voi kohdistua kehittämisprosessiin ja neuvottelevaan arviointiin. Kehittämissankkeiden tuloksia esitellään yleensä erilaisissa seminaareissa ja raporteissa. Myös tuotteistaminen ja oppimisverkostot ovat tulosten esittelyn välineitä (Toikko & Rantanen 2009, 81–85). Arvioin työn edistymistä itse prosessin eri vaiheissa säilyttäen mielessä kehittämistyön tavoitteen eli palvelujen selkeyttämissen yksitulleiden parissa toimiville. Neuvottelevaa arviointia käytin opettajalta saadun palautteen muodossa.

5 PALVELUPOLKUKUVAUS – KEHITTÄMISTYÖN TULOS

5.1 Oppaan sisältö ja levitys

HALATEN -projektin asiantuntijaverkoston kanssa yhteistyössä toteutetussa oppaassa kuvataan yli 14-vuotiaiden yksintulleiden pakolaislasten kotoutumista edistäviä palveluita turvapaikanhakuvaiheesta kotouttamisajan päättymiseen Varsinais-Suomessa. Opas on tarkoitettu yksin Suomeen tulleiden lasten ja nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille, vapaaehtoisille ja opiskelijoille. Kuvaus koskee ko. kohderyhmän kanssa työtä tekeviä Varsinais-Suomen alueella toimivia julkisia palveluja, kuntia (Turku, Raisio, Kaarina, Lieto ja Naantali), kolmannen sektorin toimijoita sekä yksityisiä organisaatioita ja palvelun tuottajia. Palvelupolkukuvaus sisältää neljä eri osaa: 1. graafinen kuvaus 2. esimerkkitarina 3. graafisen kuvauksen avaava tekstiosa ja 4. osallistuvien organisaatioiden toiminnan kuvaus.

Noin 30 sivuista, A5 kokoista opasta painettiin Turussa X-Copyssa 200 kpl. Taiton toteutin itse Turun AMK:n Ruiskadun toimipisteellä InDesign – ohjelmalla, joten se oli ilmainen. Painokustannukset olivat 300€+alv. Oppaan kannet tehtiin värillisenä, mutta muu sisältö harmaasävynä kulujen pienentämiseksi.

Vihkosta jaettiin omien Halaten -hankkeen verkostojen kautta (maahanmuuton ja maahanmuuttajien kanssa työskenteleville) ja käytettiin erityisesti sosionomien opetuksessa. Julkaisu löytyy myös verkosta <http://halaten.turkuamk.fi> - sivuilta. Suora osoite palvelupolkukuvaus oppaaseen on: <http://halaten.turkuamk.fi/wp-content/uploads/2014/05/polkutaittovalmis2b.pdf>

Kuva 1 Palvelupolku oppaan kansi

5.2 Arviointi ja jatkokehittämistoimenpide-ehdotukset

Tiedon levitys vaatisi kehittämistä. Oppaan olemassaolosta jäivät puuttumaan mm. tiedote, tiivistelmä, presentaatio ja mahdollinen artikkeli. Tiedon levityskin jäi vähäiseksi. Arviointia en työstäni saanut venyneiden aikataulujen takia. Julkistaminen ja arkistointi jäivät huomaamattomiksi työvaiheiksi. Opinnäytetyö löytyy siis AMK:n kirjastosta ja opas HALATEN – hankkeen [www-sivuilta](#).

Opinnäytetyö tuntui alussa haasteelliselta, koska työstin oppaan ikään kuin väärässä järjestyksessä; ensin opas sitten teoria, sitten metodeihin perehtyminen jne. Suosittelenkin muille opinnäytetyön kirjoittajille mikäli mahdollista pidättäytymään koulun antamien aikataulujen ja työjärjestyksen raameissa. Työn keskeyttänyt äitiysloma sekä vähäiset muistiinpanot hankaloittivat myös prosessia.

Opinnäytetyöseminaarit toivat kaikkein eniten selkeyttä työn toteutukseen. Myös opettajalta säännöllisesti pyydetty palaute helpotti sekä oppaan että opinnäytetyön kirjoittamista.

Palvelupolkukuvaus vaatisi jatkossa säännöllistä päivittämistä, koska muuttuvien käytäntöjen ja olosuhteiden vuoksi tieto vanhenee nopeasti. Verkkosivua olisi helpompi päivittää kuin painettua opasta. Jatkotutkimuksessa kohderyhmää voisi laajentaa yksintulleista koskemaan kaikkia maahanmuuttajanuoria.

LÄHTEET

Ajantasainen lainsäädäntö 2015. www.finlex.fi. Viitattu 22.10.2015

Alaikäisiä yksintulleita koskevat politiikat, käytännöt ja tiedot vuonna 2014 - Suomen kansallinen raportti, http://www.emn.fi/files/1221/EMN_Minors_briiffi_FIN.pdf, viitattu 22.10.2015

Alanko, S., Marttinen, I. ja Mustonen, H. (Toim.) 2011. Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Tallinna: As Spin Press. Saatavilla myös: http://www.yhteisetlapsemme.fi/wpcontent/uploads/2013/04/lapsen_etu_ensin_web.pdf Viitattu 22.10.2015

Björklund, K. 2014. "Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa" Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti. Turku: Painosalama

European Migration Network Report for the EMN Focussed Study 2014. Synthesis Report: May 2015. Policies, practices and data on unaccompanied minors in the EU Member States and Norway, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_study_policies_practices_and_data_on_unaccompanied_minors_in_the_eu_member_states_and_norway_synthesis_report_final_eu_2015.pdf viitattu 22.10.2015

HALATEN 2015. Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen – projekti. <http://halaten.turkuamk.fi> Viitattu 1.4.2015

HALATEN muistiot: 15.1.2014 aikataulu, 10.6.2014 projektiryhmän arviointi yhteenveto, 29.8.2014 loppuraportti. <https://messi.turkuamk.fi/CookieAuth.dll?GetLogon?curl=Z2FtyotilatZ2F157Z2Fdefault.aspx&reason=0&formdir=7>

Heikkilä, E. (toim.). 2014. Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Siirtolaisuusinstituutti. Turku: Painosalama

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä – kehittämistutkimuksen kirjoittamiseen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Kotouttaminen. http://www.kotouttaminen.fi/files/41558/Turun_kaupungin_kotouttamisohjelma_2014-2017.pdf viitattu 22.10.2015

Maahanmuuttovirasto. 2015. www.migri.fi. Viitattu 21.10.2015

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön – Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun Ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Tampere: Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print Oy

Seudullinen kotouttamisohjelma. http://www.parainen.fi/html/dynasty/fi_FI/kokous/20133456-13-1.PDF. viitattu 22.10.2015

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: tampereen yliopistopaino Oy.

Triangeli – projekti. Viitattu 22.1.2012
http://www.tem.fi/files/36525/Eskelinen_triangeli-projekti.pdf

Työ ja elinkeinoministeriö TEM. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 29/2014..
https://www.tem.fi/files/40852/TEMjul_29_2014_web_05092014.pdf viitattu 29.10.2015

Työ ja elinkeinoministeriö TEM. Valtion kotouttamisohjelma 2012.
https://www.tem.fi/files/33350/Valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2012-2015_1.6.2012_2.pdf
[Viitattu 22.10.2015](#)

Muita aiheeseen liittyviä lähteitä:

Työ- ja Elinkeinoministeriö. 2014. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet.
https://www.tem.fi/ajankohtaista/julkaisut/ilman_huoltajaa_tulleiden_alaikäisten_turvapaikanhakijoiden_vastaanotto_ja_jarjestelman_kehittamistarpeet.98033.xhtml
Viitattu

Lasonen, J., Teräs, M., Oksanen, M., Kärkkäinen, K., Hakala, K. 2013. Materiaalia maahanmuuttotyötä tekeville ja heidän kouluttajilleen. Oppimisen ja onnistumisen elämyksiä muuttuvassa monikulttuurisessa maailmassa. Jyväskylän Yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Verkkojulkaisu. www.ktl-julkaisukauppa.fi

Luukkaa, M. (koonnut). Turun kaupunki. 2013. Turun kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2014-2017. <http://www05.turku.fi/ah/kh/2014/0303005x/Images/1296704.pdf>

LIITE 1 YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN PAKOLAISTEN PALVELUPOLKU VARSINAIS-SUOMESSA – OPPAAN SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 YKSINTULLEEN PALVELUPOLKUKAAVIO	5
3 FAHRANIN TARINA	6
4 TURVAPAIKAN HAKEMINEN	9
5 OLESKELULUVAN MYÖNTÄMINEN	11
6 KOTOUTTAMISPALVELUT KUNNISSA	13
7 SIIRTYMINEN NORMAALIPALVELUIHIN	17
8 ASIANTUNTIJAVERKOSTON TARJOAMAT PALVELUT	19
7.1 SPR:n Turun vastaanottokeskus	19
7.2 Turun ensi- ja turvakoti ry:n perheryhmäkoti	20
8.3 EHJÄ ry	22
8.4 Care Componentin Koordinaatti	24
8.5 Turun kristillinen opisto	26
LÄHTEET	29
LIITE 1. AIHEESEEN LIITTYVÄT KÄSITTEET	32
LIITE 2. PALVELUPOLKUUN LIITTYVÄT LAIT	34
LIITE 3. ASIANTUNTIJATYÖRYHMÄ	35

LIITE 2 AIHEESEEN LIITTYVÄT KÄSITTEET

Edustaja. Oleskeluluvan saaneelle lapselle, joka on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa määrätään mahdollisimman pikaisesti edustaja. Hakemuksen edustajan määräämisestä tekee lapsen oleskelukunnan sosiaalihuoltolain mukaisesti määräämä monijäseninen toimielin. Ennen hakemuksen tekemistä lasta on kuultava ja lapsen etu otettava huomioon.

Kansainvälisellä suojelulla tarkoitetaan pakolaisasemaa, toissijaista suojeluasemaa tai humanitaarisen suojelun perusteella myönnettävää oleskelulupaa.

Kotouttaminen. Suomen laissa kotouttaminen määritellään "maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi, jossa hän pyrkii osallistumaan työelämäänsä ja yhteiskunnan toimintaan sekä samalla säilyttämään oman kielensä ja kulttuurinsa". Tällä hetkellä virallinen kotouttamisjakso on kolmen vuoden pituinen, jaksoa voidaan erityistapauksissa pidentää. Kotouttaminen on osa monen viranomaisen työtä valtiolla ja kunnissa. Viranomaisten kotouttamistoimien tavoite on, että Suomeen muuttanut henkilö tuntee yhteiskunnalliset oikeutensa ja velvollisuutensa ja tuntee olevansa suomalaisen yhteiskunnan tervetullut jäsen.

Kotouttamispalvelut ovat maahanmuuttajien kotoutumista ja työllistymistä edistäviä toimenpiteitä ja palveluja.

Kotoutuminen tarkoittaa sitä, että maahanmuuttaja sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan ja omaksuu uusia tietoja, taitoja ja toimintatapoja, jotka auttavat häntä osallistumaan aktiivisesti uuden kotimaansa elämänmenoon. Toiset maahanmuuttajista kotoutuvat helposti, toiset tarvitsevat sopeutumiseen enemmän aikaa ja tukipalveluita eli kotouttamistoimia. Suomen tai ruotsin kielen taito ja tieto suomalaisesta yhteiskunnasta ovat kotoutumisen tärkeitä edellytyksiä.

Maahanmuuttajia ovat ihmiset, jotka asettuvat asumaan esimerkiksi Suomeen vuodeksi tai pidemmäksi ajaksi. Maahanmuuttajia ovat siis kaikki ulkomailta muuttajat, niin pakolaiset kuin EU:n kansalaisetkin

Oleskeluluvalla tarkoitetaan valtion jollekin tietylle henkilölle myöntämää määräaikaista tai pysyvää lupaa asua valtionsa alueella. Turvapaikanhakija voi saa-

da oleskeluluvan esim. suojelun tarpeen perusteella tai humanitaarisin perustein.

Pakolainen on henkilö, joka nauttii kansainvälistä suojelua oman kotimaansa ulkopuolella. Hänellä on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne.

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee turvaa vieraasta valtiosta. Vain pienelle osalle turvapaikanhakijoista myönnetään YK:n pakolaissopimuksen mukainen pakolaisstatus, joka perustuu henkilökohtaiseen vainoon. Sen sijaan turvapaikanhakija voin saada oleskeluluvan suojeluntarpeen perusteella (esim. epäinhimillisen kohtelun uhka kotimaassa) tai humanitaarisin perustein (esim. kotiinpaluu mahdoton aseellisen selkkauksen tai ympäristökatastrofin takia).

Turvapaikka on Valtion myöntämä suoja sen alueelle paenneelle ulkomaalaiselle.

Yksintulleen alaikäisen pakolaisen määritelmä. Alle 18-vuotiasta, ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevaa lasta kutsutaan yksintulleeksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi, mutta käsitettä ei ole virallisesti määritelty. Suomen lainsäädännön mukaan henkilö, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, on alaikäinen. Käytännössä yksintulleeksi alaikäiseksi pakolaiseksi katsotaan henkilö, joka kertoo olevansa alle 18-vuotias, saapuu maahan joko täysin yksin tai sellaisen henkilön seurassa, joka ei ole hänen vanhempansa tai huoltajansa tai jonka huoltajuudesta ei ole riittävää näyttöä. Myös niin sanotun laajennetun perheen mukana tulevien lasten katsotaan olevan yksintulleita turvapaikanhakijoita.

Lähde: <http://www.migri.fi/medialle/sanasto>

LIITE 3 ASIANTUNTIJATYÖRYHMÄN JÄSENET

Asiantuntijatyöryhmän jäseniä olivat:

Kaivola, Juha. Rehtori. Turun kristillinen opisto

Koukka, Maija. Vastaava ohjaaja. SPR/Suomen punainen risti. Turun Pansion vastaanottokeskus

Söderström, Jaakko. Johtaja. Care Component

Rajakangas, Emmi. Apulaisjohtaja. Care Component

Levanto, Aino. Vastaava ohjaaja. Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry. Raison toimisto

Iisakkila, Tatu. Yhteisöpedagogi. Turun Ensi- ja turvakoti ry

Björklund, Kristian. Vanhempi tutkija. Turun Siirtolaisinstituutti

Vanhanen, Sari. Suunnittelija. Womento -projekti. Väestöliitto. Turku

Österbacka, Miia. Seutuohjaaja. Turun kaupunki

Arvola, Outi. Projektipäällikkö. Turun AMK.

Jonkka, Jenni. Projektisuunnittelija. Turun AMK.

Linnossuo, Outi. Lehtori. Turun AMK

Tiuraniemi, Maura. Sosionomi opiskelija. Turun AMK